

כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא במצרים
כל דכפין ייתי ויכול.

קשה להבין, וכי בשביל זה שאכלו במצרים
הלחם הזה, יוכל כל אחד לבוא ולאכול מפתו?
גם מה היא שאלת החכם "מה העדות והחוקים
והמשפטים אשר ציוה ד' אלוקינו אתכם",
איזה דבר חכמה הראה בשאלה הזאת? גם מה
כוונת רבן גמליאל שאמר "כל שלא אמר ג'
דברים אלו לא יצא ידי חובתו", ואצל מזה
אומר "מזה זו שאנו אוכלים על שום מה וכו'
שנאמר (שמות יב, לט) ויאפו את הבצק אשר
הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ",
ולא הביא את הפסוק (שם, ח) "ומצות על
מרורים יאכלוהו"?

לתרץ כל זה, נראה לפענ"ד להקדים מה
שמצינו (שבת, לא.) אצל הגר שבא אל הלל
וביקש ללמדו התורה כולה על רגל אחת,
והשיבו "דעלך סאני לחברך לא תעביד", מה
הענין וכוונתם בזה? הנה מצינו בגמ' שאמרו
(יומא, כח:): "אמר רב, קיים אברהם אבינו כל
התורה כולה", והאיך יוכל להיות זאת, הלא
לא נתן לנו ד' עוד את התורה?

אך הנה ידוע, כי כמו שהמזון הגשמי זן
ומפרנס ומחזק את הגוף, כן התרי"ג מצוות
המה מזון הנפש והנשמה, ולכאורה, כמו שאין
צריכין ללמד ולעורר את התינוק הנולד שיאכל
אלא בעצמו הוא רוצה לאכול, לפי שכן הטביע
לו ד' בטבעו, לבחור בטוב לגופו, כן היה צריך
להיות האדם תאב ורעב לקיים את התרי"ג
מצוות הנצרכות לו למזון נפשו ונשמתו, ומפני
מה אין הדבר כן, כי החומר הגס חוצץ בערו
שלא ירגיש מה שטוב לרוחניותו ומטמטם את
לבו, אולם מי שצירף את גופו שנעשה זך ונקי,
אז ממילא מרגיש בנפשו מה שצריך ונחוץ לה
ובחר בתורה ומצוות לטובתה. ואם כן, אברהם
אבינו ע"ה, שזיכך גופו, ממילא הרגיש אף

קודם קבלת התורה מה שנחוץ לו לטובת
נשמתו ובחר בתורה ומצוות לקיימן, וזהו
בתכלית הפשטות.

והנה איתא במדרש (יתרו כו, א) כי "רעך"
זה הקב"ה, וזהו מה שרצה הגר שילמדהו
התורה כולה על רגל אחת, כלומר ששיגי מה
שנחוץ לנשמתו אף טרם שילמד את התורה,
על זה השיבו הלל, שצריך לזכך את גופו
וממילא ירגיש כמו שישתדל להרחיק את הרע
ולבחור מה שטוב לגופו וכזה יעשה ויבחר
בטוב לנשמתו ונפשו, ואז קרוב ד' לכל קוראיו,
וזהו מה שאמר לו "מה דסאני לך, לחברך", זה
הקב"ה, "לא תעביד".

והנה איתא בשם האר"י הק' ז"ל (פע"ח
שער חג המצות פ"ג), דבמצרים היה מוחין
גדלות קודם מוחין דקטנות וממילא השיגו
כל התורה כולה, וכן כאשר יבואו ימי הפסח
ירגיש כל אחד מישראל אור חדש אשר יאיר
עליו מלמעלה, ממוחין גדלות, וסובר החכם
אם כן הוא, למה ציוה ה' אלוקינו תורה ומצות
חוקים ומשפטים, אחר אשר תרגישו אור גדול
וממילא תשיגו בעצמכם מה שטוב לנשמה
ולנפש לקיים כל התורה, כמו אברהם אבינו
ע"ה, אמנם ע"ז משיבים כי המאור הזה
משתמש אך באותו זמן ולא להלן, כי ילקח
אח"כ, ולכן צריכין אנו מאד לתורה שנתן לנו
ד' אלוקינו, וזהו "אין מפטירין", לשון פתיחה,
כמו (שמות יג, ב) "פטר רחם", אחר הפסח,
האור הזה.

והנה בטעם מצוות מזה צריכים אנו לאמר
שני טעמים. הטעם האחד, כי לא יתכן שה'

עבודתם זכו לכך ולכך בחר בפסוק שנאמר (שמות יב, לט) "ויאפו את הבצק וגו' עוגות מצות כי לא חמץ", ע"י השתדלותם ועבודתם, וא"כ ממילא אין לנו עוד לסכול עול גלות.

וד' יגאלנו במהרה ויביאנו לציון ברנה, לעשות הפסח כמורעדו, בבית המקדש כבא"ס, והיה ד' למלך על כל הארץ כבא"ס.

שנת תרע"ב

רבן גמליאל היה אומר, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו וכו', פסח על שום שפסח הקדוש ב"ה על בתי אבותינו במצרים וכו', מצה זו שאנו אוכלין על שום שלא הספיקו בצקם של אבותינו להתמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק וכו', מרור זו שאנו אוכלים על שום שמררו וכו'.

וקשה, למה לא אמר במצה שנאמר (שמות יב, ח) "ומצות על מרורים יאכלוהו", אך הנה במצוות המצה ישנם שני טעמים הרמוזים בה, שקודם היתה אתערותא דלעילא והעלונו למעלה מחמישים, וע"ז מרמז הכתוב "מצות על מרורים יאכלוהו" כאשר אמרתי (שנת תרס"ח, עיי"ש) וע"ז נתקורנו מיצר הרע, אבל זה היה לפי שעה, אבל אח"כ העלו ישראל עצמם ע"י עבודתם להחליש היצר הרע שלהם, וע"ז מרמז "ויאפו את הבצק וגו' כי לא חמץ", ע"י מעשיהם לא נתנו ליצה"ר שנקרא (זוה"ק ב, מ:): "חמץ" שיהיה בלכס. וזאת

ציוה עלינו לאכול מצות ומרורים מפני שאחר כך, ביציאת מצרים, לא יוכלו לאפות חמץ אלא רק מצה, אך נאמר כי המצה היא כדוגמת לחם אבירים שאין בו חמץ והוא כולו קודש, וזו היתה הארה מלמעלה, ובזה רומז לנו ד' אלוקינו שהוא נתן לנו האור הזה, ולא אנחנו בעבודתנו ומעשינו, ולכן הוציאנו קודם הזמן, ע"כ צריכין עוד להיות בגלות, וזהו "מצות על מרורים יאכלוהו".

והטעם השני, כי מצה אינה כחמץ שלוקחים שאור ממקום אחר, אלא היא נעשית מעצמה, כמו כן צריכין אנחנו לעשות על ידינו אתערותא דלתתא, כמו שאח"כ ישראל עשו מעצמם ע"י אתדל"ת וזהו "ויאפן מצות כי לא חמץ", ע"י עבודתם, לא נתנו ליצה"ר, שנקרא (זוה"ק ב, מ:): חמץ, שיהיה בלכס, והנה כאשר נחשוב כי הכל בא ע"י אתדל"ע, א"כ האור הזה שייך לכולנו ואין הבדל בין אדם לאדם.

וזהו מה שאמר בעל ההגדה, כאשר אנחנו יושבים אל הסדר ומרגישים אור גדול, שלא תזוה דעתנו, מרמז כי זה לא בא לנו ע"י עבודתנו, אלא "כהא לחמא עניא דאכלו אבהתנא במצרים", ע"י הארה מלמעלה, וע"כ נקראת לחם עוני, וגם היום לא זכינו שתהיה ע"י פעולתנו אלא בא מלמעלה, ע"כ יש לכל ישראל חלק בזה, ולכן "כל דכפיין ייתי ויכול". אמנם, רבן גמליאל, נשיא ישראל, רצה להוכיח שישראל זכו ע"י עבודתם לזה וע"י קושי השיעבוד נשלמה הגלות ואין אנו צריכין עוד לגלות, ע"כ אמר "כל שלא אמר ג' דברים אלו", לעולם לא יצא מידי חובת גלות, ע"כ בחר הוא בטעם המצה משום שישראל ע"י

איך נקרא". גם דרשו חכמי הקבלה דבגלות מצרים היתה הרעת בגלות, וכעת המדות בגלות.

להבין כל זה, דהנה צריכים לדעת, הלא גאולת מצרים היתה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו והוא נצחי, וא"כ הלא גם פעולותיו נצחיות. ולמה תהיה שוב גלות? אבל נראה לי להסביר הדבר, כי הרי זה דומה לאיש אחד שמכבד אורחיו ביין עתיק ויקר המציאות, ומערה מקנקנו לכל אחד ואחד שיושיט לו כוס, ואם המושיט הוא איש נבון, הוא מזכך ומנקה את הכלי שלו, שיהא נקי ואז היין הבא אל תוכו שומר את טעמו, מתיקותו וריחו הטוב לבל ישתנה שינוי כלשהו. לא כן אם אחד מקטני הדעת יושיט לו כוס מלוכלכה, אז ישתנה היין הבא אל תוכו וריחו נמוג, וזהו מסיבת אולת המקבל, וכן הוא הדבר הזה. אמת שמעשי ה' המה נצחיים, אבל הדבר תלוי במקבלים, אם ייטיבו דרכם ויזככו את לבם לתקן את מדותיהם, אז תהיה השפעת הגאולה נצחית, ולכך נכון מה שציוה ה' תיכף להחל לספור ספירת העומר לרמו להם אם ירצו שתהיה גאולתם נצחית, אז עליהם לתקן את מדותיהם.

וזהו מה שרמזו בעלי הקבלה שבגלות מצרים היתה הרעת בגלות (פע"ח שער חג המצות פ"א) וכעת המדות בגלות (ע"ח שער מיעוט הירח פ"ג), וזהו תירוץ מספיק על קושייתנו, דהנה איתא ברמזים (ע"ח שער עגולים ויושר ענף ה'), ששם הוי"ו הוא דעת ו"ה הוא מדות, וזהו פירוש הכתוב שגם למרע"ה הוקשתה קושיא הנ"ל, וע"ז תירץ לו

צריכין אנו לידע, כי צריכין אנו בעצמנו לעבוד, כי המרור מרמז כפי שכתב האר"י זצ"ל (ע"י סדור הרב בעל התניא סדר ליל הסדר) לעץ הדעת המעורב בטוב ורע, שעדייו לא נתברר כתיקונו.

וזה מרמז בג' דברים הללו: פסח, שאז פסח הקב"ה על בתי ישראל והעלנו מחומר היצר, אבל זה היה אך לפי שעה, כי הנה מוטל עלינו לעבוד, לפיכך מצה זו שאנו אוכלים מרמז על הכתוב השני "ויאפו את הבצק" וגו', שהתחילו תיכף לעבוד בעצמם לבער החמץ ולאפות מצה שתהיה נקיה משאור שבעיסה, כי מרור המרמז לזה עורנו בקרבנו, ואך בעבודתנו תלוי לתקנם, ולפיכך חייב כל אדם לראות בעצמו וע"י עבודתו כאילו יצא ממצרים.

וד' יהיה בעורנו, והיה למלך עלינו ועל כל הארץ בבא"ס.

שנת תרע"ד

ויאמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, ויאמר אלוקים אל משה אהיה אשר אהיה, ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם. ויאמר עוד אלוקים אל משה, כה תאמר אל בני ישראל ה' אלוקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם, זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור (שמות ג, יג-טו).

וכתב רש"י ז"ל "לעלם חסר ו"ו, לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו, וזה זכרי למדו

גדול ולא נתתקן עד שבאו לפניו והוא סיפר להם מעשה שהיה כת כ"ד תיבות (עי' דברי דוד, עמ' ד:), והנה שמעתי מוקני חסידים שזאת היה להם שהרגישו שאינם שלמים בעבודה עד שבא שב"ק ומרגישים איזה התפעלות קדושה, אבל הבינו שאינה ע"י אתערותם, וע"י המעשה נתקן להם.

ובזה נראה לבאר קושיית השואל והתירוץ של בעל ההגדה, שהוא שואל "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", שכלל הלילות אינם מרגישים שום הרגשה מקדושה, אבל הלילה הזה רואים השתנות, והסיבה היא מהכנת המצות ושאר דברים, ע"ז משיב בעל ההגדה שהוא מחמת שההארה לא באה מסיבתנו אלא מאתערותא דלעילא, וזה ש"אילו לא גאל הקב"ה בעצמו אותנו או היינו עוד משועבדים", וע"ז מביא המעשה מהקדושים האלוקיים האלה, שהמה בסיפורם האירו לתלמידיהם עד שבאה להם הארה והרגישו שהגיע עת ק"ש, שנקרא עול מלכות שמים, וזה מה שהודיעו לרבותיהם הקדושים.

וד' יאיר לנו ונזכה בקרוב לגאולתנו, והיה ד' למלך עלינו ועל כל הארץ בבא"ס.

שנת תרע"ז

חכם מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ד' אלוקנו אתכם. רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם.

להבין מה הרעש על הרשע שאמר "לכם

הקב"ה מה שרמו לו שצריך להזהיר את ישראל שיתקנו את מידותיהם ואז תהיה הגאולה נצחית, וזהו מה שאמר לו "איהיה אשר אהיה", רמו לו כי תהיה עוד גלות, (שמו"ר ג, ו) וכה תאמר לישראל אנכי אלוקי אבותיכם" וכו', שכל אחד מהאבות תיקן מדה אחת (עי' זוה"ק א, פז:), ע"כ מוטל גם עליכם לתקן המדות, כי "זה שמי לעלם" חסר ו', כלומר בעת שעדיין לא תיקנתם המדות הוא חסר, אבל בעת שתתקנו ו"ה יהיה אז מלא, וע"כ "זה זכרי לדור דור", כלומר לעולם לא ימוש מזכרוכם כי זה תלוי במעשיכם, וזהו מה שרמו שלימד לו איך לתקן זאת, ואז תהיה הגאולה נצחית.

ה' יזכנו לראות במהרה גאולתנו ובא לציון גואל בבא"ס.

שנת תרע"ז

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות.

יש להבין, מה שואל בעל ההגדה, הכי אינו יודע את נס הפסח, גם מה השיב לו בעל ההגדה וגם מה שייך לזה המעשה שמביא שבאו התלמידים, הכי היה צריך להזכיר לרבותיהם זצ"ל זמן קריאת שמע?

אך נראה לי לפרש עפ"י המעשה שהיה אאמו"ר הקדוש זצ"ל מספר תמיד מתלמידי המגיד הקדוש זצ"ל, שהיו נוסעים אליו אם היה חסר להם דבר בענין עבודת ה', ופעם היה נחקן להם הדבר עוד על הדרך, ופעמים כשבאו אל חצרו הקדוש, אך פעם אחת-היה הדבר

ולא לו", הלא גם החכם אמר "אתכם" ולא שידוע לאחרים, "אתכם", יודע גם מקצת כלל עצמו בתוכנו?

והנראה לי, דהנה ידוע (ברכות, נח.) ד"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא", והנה מתכסיסי המלוכה שיש מחלקות שונות, יש שרים היושבים על הדין, ויש שרי חיל הממונים על תכסיסי המלחמה, וכידיהם סודות מרובים וגדולים, אשר אין מגלים אותם לזולתם, כל אחד ואחד ישמור את תפקידו ולא יתערב בדבר הניתן לזולתו. כן הוא גם במלכותא דרקיעא, שהמלך מלכי המלכים הקדוש כרוך הוא נתן חוקים ומשפטים ועדות, משפטים המה לידועי דת ודין, חוקים המה אך לידועי נסתרות, ועדות הוא לאלה העוסקים במעשה מרכבה, כי על ידם יכירו וידעו כי יש בורא עולם, אבל עבודה פשוטה מוטלת על כל אדם, וחיוכ על כל אחד ואחד לעובדו איש איש כפי מסת שכלו.

ולפי זה, הכל נכון. הרשע ישאל על סתם עבודה, אשר היא חיוב לכל אחד ואחד: "מה העבודה הזאת לכם", ולא לו, כי הוא יאבה לפטור עצמו מכל, לפיכך "הקהה את שיניו": לא כן החכם, על זה לא ישאל, כי יודע בעצמו שמחוייב כל אחד לעבוד את ד', אולם, אדרבה, לפי רוב חכמתו הוא ענוותן ויודע בעצמו שיש סודות רזין ועילאין הכמוסים בחוקים ועדות אשר רחוק מתבוננתו, אך מרוב חשקו ירהב בנפשו לבקש להטעימהו מעט ולגלות פני הלוט, למען יתענג גם הוא מאור חכמתו, וזהו שאומר "אתכם", מפני שהוא עניו ואינו מחשיב עצמו, הוא אומר שמה שנגלה לאחרים, טובים ממנו, לא נגלה לו, וזהו אשר יבקש שגם מה

וד' יזכנו ויפקח עינינו בתורתו, וד' ימלוך עלינו ועל כל העולם בבא"ס.